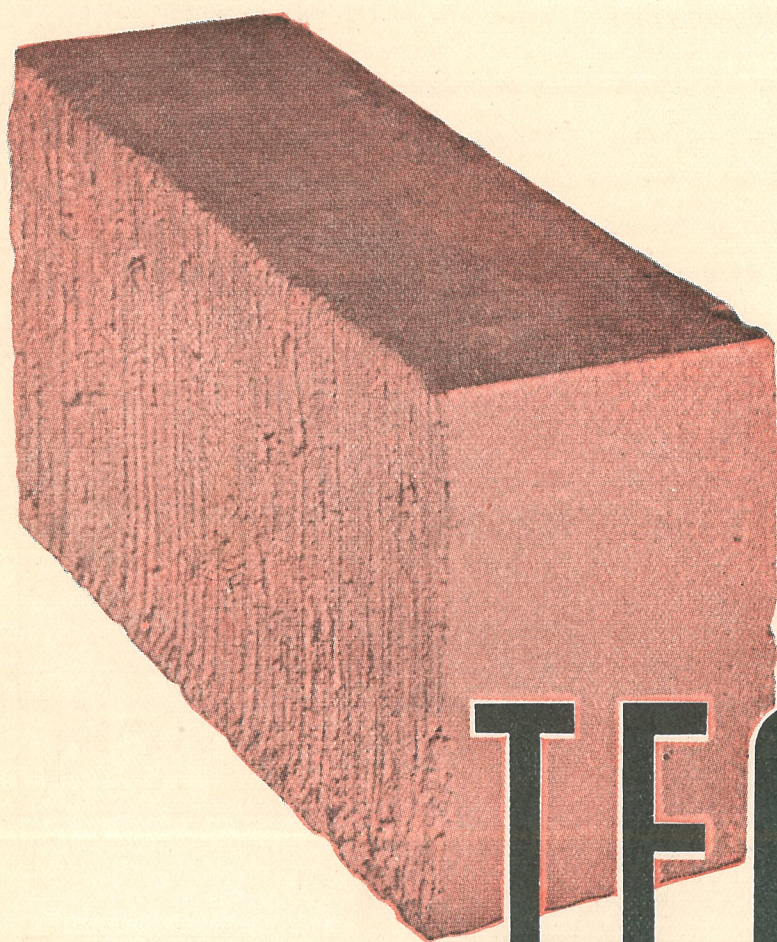
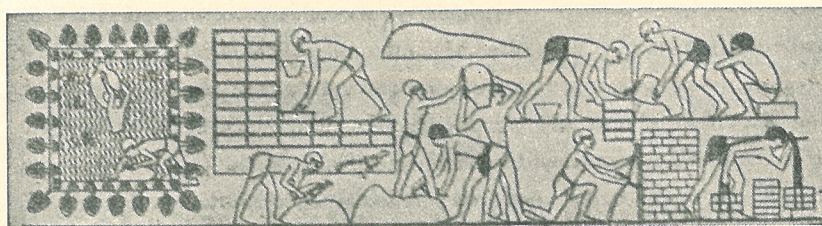

6

**1943 Innehåller: Tegelhus contra betonghus
ur luftskyddssynpunkt • Meddelande från
Svensk Byggtjänst • Gunnar Asplund, Arkitekt.**

TEGEL

10,000 år

tillbaka i tiden torde teglets födelsedag ligga.

Det gamla teglet har sett många medtävlare födas och dö. Överlägset kan det lugnt åse de unga materialens för-
tvivlade reklamkampanjer. Slutet blir alltid detsamma.

Men under tiden ha många lockats att för hela sitt liv bo i hus av mindervärde. Den som icke önskar bli utsatt för experimentkostnader bör med kritiskt öra lyssna på alla försäljares skyhöga lovord om förträffligheten hos det de sälja. Alla ha de det gemensamt att jämföra sig med tegel och visa för teglet oförmånliga och ofta oriktiga siffror.

Bygg med tegel och Ni undviker alla misstag och förtretligheter för framtiden.

“Teglet är nutidens material för framtiden”.

Tegelbrukens Försäljnings A.-B.

STOCKHOLM

TEGEL

REDAKTIONSKOMMITTÉ: BRUKSÄGARE GUNNAR WULF,
MAJOR CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE: CIVILINGENIÖR
NILS KNUTSSON BLOMQUIST
Exp. och annonskontor; Kungsgat. 32, Sthlm. Tel. 233105.
Redaktion: Norrlandsgatan 11, Stockholm. Tel. 233115.
Eftertryck utan skriftligt tillstånd förbjudet. Copyright.

ORGAN FÖR
SVERIGES
TEGEL-
INDUSTRI-
FÖRENING

TEGELHUS CONTRA BETONGHUS UR LUFTSKYDDSSYNPUNKT

I anledning av Svenska Cementföreningens studieresa till Finland för att studera bombskador å byggnader ha vi ej kunnat underlåta att återigen upptaga detta ämne till behandling i vår tidskrift. Genom föredrag, intervjuer och nu senast genom en studieresa till Finland, varvid helt privat, och således ej på något som helst sätt som officiella representanter, anställda i kommunala och statliga myndigheter inbjudits deltaga, m. m. bearbetar cementindustriens representanter på alla upptänkliga sätt allmänheten samt statliga och kommunala myndigheter med betongpropaganda. Avsikten är tydligen att söka driva igenom det lagförslag, som förföll 1939, och som ville förbjuda byggandet av tegelhus över sex våningar. Att cementindustrien ej kommer att nöja sig med dessa sex våningar som maximihöjd torde vara ställt utom allt tvivel. Sveriges Tegelindustriförening, representant för tegelbruken i Sverige, fick ej ovannämnda lagförslag på remiss, men fick tillfälle att taga del av detsamma, och var det kanske i viss mån föreningens skrivelse till Konungen, som åtminstone delvis invercade på

att ett förhastat lagförslag ej kom till. I nämnda skrivelse, återgiven i Tegel nr 7 år 1938, konstaterades, att icke några som helst sakförhållanden, som tala mot tegelhusen ur luftskyddssynpunkt, framfördes i motiveringen till lagförslaget. Däremot var det flera väsentliga sakförhållanden som anfördes, som talade till tegelhusens fördel gentemot betonghusen.

I en artikel — Tegel och luftskyddet — i Tegel nr 8, år 1938 framfördes, att Sveriges Tegelindustri har rätt att vänta sig att luftskyddsinspektionen har ovedersägliga bevis för sina påståenden, att betonghus äro bättre än tegelhus ur luftskyddssynpunkt, innan den genom sina skrifter ger spridning åt sådant, som måste innebära en utomordentlig reklam för betong.

Det kan här ej underlåtas att påtala en del intervjuuttalanden och artiklar m. m., som stått att läsa i dags- och fackpressen, och som mer eller mindre har chefsteknikern i luftskyddsinspektionen, Civilingeniör Sune Lundquist, till upphovsman.

I Svenska Dagbladet den 8 mars står följande:

"Ifråga om själva byggnadernas motståndsförmåga vid luftanfall äro betonghusen med enbart bärande konstruktioner i betong de förmånligaste, förklarar hr Lundquist. Ur luftskyddssynpunkt bör man undvika bärande konstruktioner av tegel. Någon bestämmelse i denna riktning finnes ej i gällande byggnadsstadgar, och man kan kanske inte heller kräva att all bebyggelse med t. ex. mer än fyra våningar utföres i skelett-konstruktion."

Som synes har tegelhusets höjd nu sänkts till 4 våningar.

Några som helst bevis för sitt påstående att betonghusen äro bättre än tegelhusen ur luftskyddssynpunkt har mig veterligt ej framlagts av Ing. Lundquist. Vid diskussionen under hösten 1943 mellan luftskyddsinspektionen och representanter för olika materialindustrier framkom ej några som helst bevis, enligt vad som upplysts mig, som talade för det ena eller andra materialet. Sammanträdena, som voro flera, gävo intet besked och resulterade i ovannämnda resa, under vilken cementindustriens representanter skulle skaffa sig bevis för sina påståenden att betonghuset är det enda saliggörande.

I Allehanda den 19 sept. 1943 står följande braskande rubrik: "Militärpalatsen på Gärdet hjälplösa ur luftskyddssynpunkt". Artikeln är så belysande ifråga om ovissheten på detta område, att den återges här. Den börjar:

"Att de kunna vara så oförståndiga att bygga de stora militära palatsen på Gärdet av tegel och icke av betong! Vid ett eventuellt flyganfall komma dessa stora komplex att falla ihop som korthus ...

Det är inte alls fel att bygga de militära

Gärdespalatsen med tegel. Tegel står emot bombanfall lika bra som betong ...

Det viskas om att det skulle vara Svenska murarförbundet och murarfackföreningen som stå bakom kravet att byggnaderna skola uppföras av tegel, ty därigenom undvikas arbetslöshet bland murarna ...

En så viktig myndighet som Luftskyddsinspektionen har ej hörts innan avgörande träffades om byggandet med tegel ...

I Finland lär man hålla på betong ...

I Tyskland lär man efter de senaste häftiga bombanfallen ha kommit underfund med att tegel står lika bra emot krevaderna som betong ...

Ja, så här resoneras det i dessa dagar man och man emellan om de stora militära ämbetsbyggnaderna på Gärdet, vilka för övrigt enligt ett på tisdagen till regeringen från k. byggnadsstyrelsen överlämnat förslag skola utökas med ett lika stort komplex, avsett för arméförvaltningen.

I planerna ingår att även dessa senare byggnader skola byggas i tegel och icke i betong."

Hur åsikterna brytas framgår av följande:

"Inom k. byggnadsstyrelsen anser man att tegel är bäst för de militära byggnaderna på Gärdet. Tegel anses vara lika motståndskraftigt mot bombanfall som betong, och man stöder sig härvid bl. a. på erfarenheter från Berlin.

Byggnadschefen i k. byggnadsstyrelsen, överste Lindh, har nyligen varit över i Berlin, och han har vid sina studier där fått bekräftat, att det är lika bra att bygga med tegel som med betong. Han såg hur ytterväggar, uppförda med tegel, stodo kvar efter bombnedslagen, medan det var grus och spillror innanför dem. Ingenting talar

TEGEL

LOMMA HANDSLAGNA FASADTEGEL

I GULT OCH GULGRÖNT

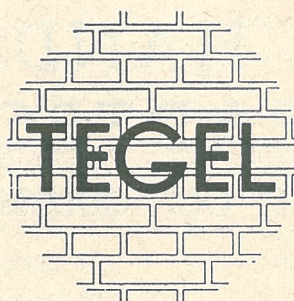

DEL AV BYGGNADER VID "KOBARNES
VÄG", GÖTEBORG, fasadbeklädda med
Lomma gröngula, handslagna fasadtegel.

A.-B. LOMMA TEGELFABRIK

LOMMA

TEL. 2 o. 4

Taktegel

Fasadtegel

Månghålstegel

Lättnurtegel

SKÅNSKA TEGELFÖRSÄLJNING A.-B.

Hans Michelsengatan 1 B MALMÖ

Tel. 714 25 Växel

**A.-B.
Lomma
Tegel-
fabrik**

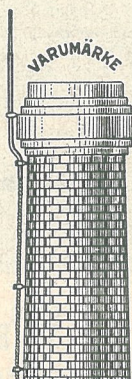

Lomma. Tel. 2 & 4.

**Vi uppföra fabrikskorstenar.
Reparationer utföras.**

Bland byggda skorstenar märkas:

Halla A/B, Kotka, Finland	87 m.
Orebro Pappersbruk, Örebro	75 "
A/B Mölnbacka Trysil, Deje	65 "
Svenska Sockerfabriks A/B, Arlöv	61 "
Lidköpings Sockerfabrik, Lidköping	50 "
Adolf Bratt & C:o, Göteborg	50 "
Fengersfors A/B, Tösse	50 "
Munksjö A/B, Jönköping	45 "
A/B Papyrus, Mölndal	43 "
Sandvikens Järnverks A/B, Sandviken	40 "
Surte Glasbruk, Surte	40 "
" " "	32 "
" " "	32 "
Malmöhus Läns Sjukvårdsinrättningar, Lund	38 "
Länslasarettet, Karlstad	35 "
Karlshamns Elektricitetsverk, Karlshamn	35 "
Statens Järnvägar, Boden	30 "

N. LUNDGREN

GÄVLE

Tel.-adr.: Skorsten Tel. 151, 152

Järnarmerade

Skorstenar

enl. egna patenter

Över 1,600 st. (50,000 m.) byggda

Ägare av Uppsala Norra Tegelfabrik, Uppsala

Firman grundad 1869.

Bland byggda skorstenar märkas:
Falconbridge Nikkelverk A/S, Kristiansand, Norge, syrafast skorsten - - 1 st. å 116 m.
Ljusnans Sulfatfabrik, Marmaverken - - 1 " 106 "
Uddeholms A.-B., Sulfatfabriken, Skoghäll 1 " 103 "
Östrand's Sulfatfabrik, Östrand - - 1 " 103 "
Korsnäs Säg. A.-B., Sulfatfabriken, Gävle 1 " 102 "
Örebro Pappersbruks A.-B., Örebro - - 1 " 101 "

Åskledare, vattencisterner etc. upp-sätts.

Reparationer, om- och påbyggnader under drift. Flyghinderbelysningar.

Eld- och syrafasta arbeten.

Ångpanne-, ugn- och andra industriella inmurningar.

Erfaren arbetarstam, i vilken yrket gått i arv i fyra generationer inom firman.

emot, att tegelmurar äro lika motståndskraftiga mot bomber som betong.”

”Inom luftskyddsinspektionen är man där-
emot av motsatt åsikt, vilket för övrigt klart
framgick vid en av Teknologföreningen ny-
ligen anordnad diskussion i hithörande
ämne. Luftskyddsinspektionen anser sålun-
da att, särskilt när det gäller sårbara mili-
tära byggnader, byggnadssättet bör vara
betong.

Betecknande är för övrigt att luftskydds-
inspektionen icke fått handlingarna rörande
de militära Gärdesbyggnaderna på re-
miss, och sålunda icke officiellt blivit i till-
fälle att avgiva sitt utlåtande i frågan.”

Cementföreningens åsikt sammanfaller
med luftskyddsinspektionens experts:

”Militärbyggnaderna på Gärdet är en myc-
ket olustig historia, säger Svenska Cement-
föreningens direktör, civilingeniör *Tage
Bilde*. Med hänsyn till luftkrigets verk-
ningar har denna fråga emellertid ett all-
varligt allmänintresse.

Den kända orsaken till att tegel här kom-
mit till användning är ett tidigare beslut
att uppföra amiralitetsbyggnaden som ett
tessinskt låghus i tegel. För ändamålet in-
köpte k. byggnadsstyrelsen tegel även till
de övriga tre militärbyggena.

Nu kom emellertid 1940 års Civila Bygg-
nadsutredning emellan. Slöseriet med låg-
hustypen stoppades och ritningarna gjordes
om till sexvånings höghus. I detta samman-
hang hade man väntat en övergång till be-
tong som byggnadsmaterial. Byggnads-
styrelsen hade nämligen ett par år tidigare
i samråd med luftskyddsinspektionen lagt
fram ett lagförslag om att alla byggnader
över fem våningars höjd skulle med hän-
syn till luftskyddet utföras i betong.

För att påvisa en betongbyggnads företräd-
e även ur ekonomisk synpunkt presenterades

en utredning av en av vårt lands mest er-
kända fackmän på området, som påvisade,
att en betongbyggnad enligt de nya rit-
ningarna skulle bli minst 300 000 kr. billi-
gare och lämnat den större bombsäkerheten
till skänks.

Men ack, teglet skulle användas, ehuru det
kunde sålts vid denna tidpunkt med stor
förtjänst. Och de i lagförslaget framlagda
synpunkterna lades helt åt sidan. Och nu
stå sex våningar höga militärbyggnader av
tegel såsom under ett krig högst eftersökta
bombmål i hjärtat av ett av huvudstadens
större bostadsområden och i närheten av
den vid ett bombanfall särskilt farliga stora
gasklockan vid Värtan. Det hela har blivit
någon miljon dyrare och betydligt osäkrare.
— Inför den förestående nybyggnaden kun-
de det förväntas, att denna för det första
icke placerades i kritiskt sammanhang med
de övriga, redan nu så trångt sammanförda
byggnaderna, och för det andra att erfaren-
heterna från kriget kunde få komma till tals
vid valet av byggnadsmaterial, även om
den nu aktuella byggnaden icke får samma
höjd som de tidigare uppförda. Kriget har
mycket hårdhänt givit de prövade folken så-
dana enstämmiga erfarenheter, att man där
ute icke ens diskuterar materialvalet längre
— det måste vara betong, även om efter
bombraider kvarstå tegelmurar, som vid ett
ytligt betraktande kunna ge sken av stabi-
litet, slutade *civiling. Bilde*.”

Det är egendomligt att *Ing. Bildes* er-
farenheter av betonghusens förmånliga
egenskaper ännu icke kunnat övertyga
våra myndigheter, med undantag för
luftskyddsinspektionen. Anledningen
torde vara, att han ej har några som
helst bevis härför. Han söker nu en
räddningsplanka i Finland vilket väl
får betraktas som ett fattigdomsbevis.
Beträffande kostnaderna torde *ing.
Bilde* stå relativt ensam om att betong-
byggnaderna bli billigare än tegel.

Om man i det ovan angivna fallet kun-

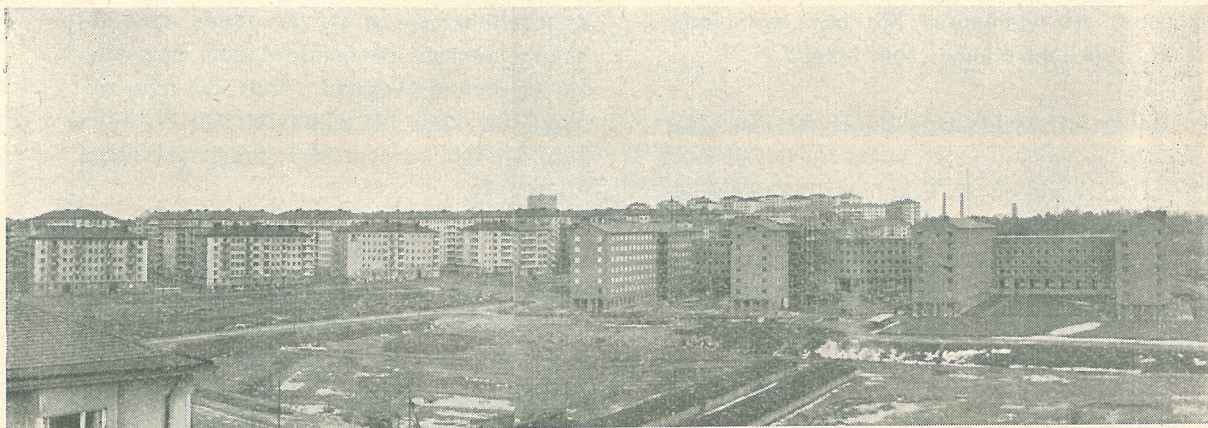

Fig. 1. Ett förstaklass bombmål placerat intill ett bostadsområde med 50 000 människor och i relativ närhet av ett flertal viktiga industri- och hamnanläggningar. Byggnaden är utförd med bärande konstruktion helt i tegel och ur luftskyddssynpunkt sämre planerad än den intilliggande bostadsbebyggelsen. (Teknisk Tidskrift nr 9 1943.)

nat spara 300 000 kr genom att använda betong i stället för tegel, skulle byggnadsstyrelsen helt säkert "sålt teglet med förtjänst" till sådana byggare som konstaterat tegelhusets fördelar framför betonghusets.

Ovanstående bild av militärbyggnaderna på Gärdet är hämtad ur en artikel i Teknisk Tidskrift nr 9 den 27 febr. 1943, vars författare är Civilingenjör Sune Lundquist. Enligt bildtexten skulle bostadsbebyggelsen på Gärdet tydligen bestå av betonghus. Sakligheten i detta påstående bestrides. Det antal betonghus, som äro uppförda på Gärdet, torde kunna räknas, om inte på ena handens, så åtminstone på bägga händernas fingrar.

Nu nämnda artikel börjar:

"Stalingrad, staden vid Volga, om vilken det kämpats så hänsynslöst, har kommit att bli ett "minnesmärke" inte bara för militärer och politiker, utan kanske i minst lika hög grad för tekniker och konstruktörer. Bortsett från de stridandes tapperhet och maskinella utrustning står dock kvar att kampen om staden näppeligen skulle kunnat pågå, som den faktiskt gjort nu månad efter månad, om det icke varit en modern

stad i betong. Byggnadernas konstruktion har helt enkelt givit dem en motståndsförmåga mot bombanfall, som gjort att de icke kunnat fullständigt förstöras, något som utan tvivel blivit fallet om det alltigenom varit en bebyggelse av äldre datum, i trä och tegel."

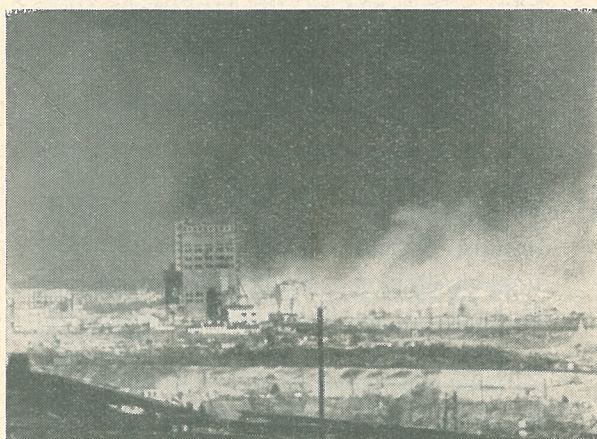
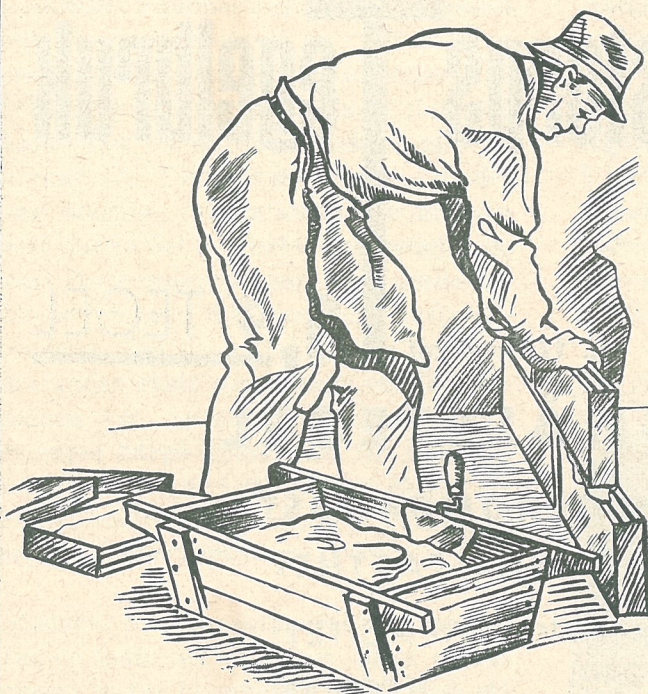

Fig. 2. Stalingrad i november 1942. Ett jättelikt betonghus är i stort sett oskadat, medan bebyggelsen runt omkring brinner och ligger i ruiner. (Tekn. Tidskrift nr 9 1943.)

Huruvida Stalingrad är bebyggt med betonghus undandrar sig vårt bedömde. Vi skulle emellertid knappast tro att antalet betonghus är så särdeles stort. Det är mycket troligt, att huset på bilden härövan är av betong, men något belägg därför torde ingenjör

Landets största tillverkare
av tegelmellanväggsplattor.
Vi leverera Walla-plattor
över hela Sverige.

Fråga honom

— han vet besked

att VALLA-plattorna äro lätta att
hugga och så äro de raka*...

7

goda egenskaper hos våra
mellanväggsplattor

- 1** Brandsäkra
- 2** Ljudisolerande
- 3** Volymbeständiga
- 4** Spikbara
- 5** Fria från fukt
- 6** Kemiskt neutrala
- 7** Lätta att hugga och
bila

Walla-plattornas många värdefulla egenskaper erkänns av alla byggmästare och byggherrar. De utgöra ett tillförlitligt mellanväggsmaterial, som är brandsäkert, ljudisolerande, fritt från fukt, lättarbetat och volymbeständigt. Tala med en fackman om Walla-plattornas egenskaper. Då får ni veta varför de äro de mest sålda i landet.

★

* Vår patenterade tillverkningsmetod gör
att våra plattor äro absolut raka.

TEGELBRUKSAKTIEBOLAGET WALLA — Katrineholm

Postadress: Katrineholm. Telefon: Tegelbolaget.

TEGEL

Tenggrenstorps Tegelbruk

VÄNERSBORG

Tel. 1251, växel

1,4 TEGEL

MÅNGHÅLSTEGEL

LÅGT VÄRMEGENOMGÅNGSTAL

HÖG TRYCKHÅLLFASTHET

TILLVERKNINGSKAPACITET:

DIV. MURTEGEL 5.000.000

TAKTEGEL 3.000.000

DRÄNERINGSRÖR 1.500.000

FREY

helautomatiskt avskärningsbord för bl. a.

◆ M U R T E G E L ◆ TAKTEGEL
◆ DRÄNERINGSRÖR ◆ HÅLTEGEL

Stor kapacitet. 3 avskärningstrådar. Skärhastigheten endast 1/20 jämförd med andra automatiska avskärningsbord. Skärtråden brister ytterst sällan. Den automatiska tråddrensaren arbetar oklanderligt. Fullkomligt vinkelrät snittyta, lersträngen rubbas ej. Ingen stukning av lersträngen. Jämn tegeltjocklek garanteras intill 1/2 mm såväl upptill som nertill.

Tillverkare: **MASCHINENFABRIK GEORG WILLY, CHUR, SCHWEIZ**

Representanter: HAMMAR & Co. A.-B. Strandvägen 5B, Stockholm
Tel. 60 66 44, 62 05 31, 62 33 32.

Lundquist knappast ha. Med kännedom om de svårigheter, ja, fullständiga omöjligheter, att få några upplysningar från de krigförande, torde ej ingenjör Lundquist kunna lämna några upplysningar när fotot exakt tagits, om det var alldeles vid anfallets början, om just denna del bombats eller beskjutits, med flera upplysningar, som skulle behövas för att rätt bedöma sakförhållandena. Det kan också tänkas att samma under skett som ifråga om Kölnerdomen och huset klarat sig. Andra exempel härpå finnas, att till och med trähus mitt inne i ett kvarter klarat sig undan bomber och brand, då hela kvarteret i övrigt förstörts.

Studerar man dessutom bilden noga, så finner man, att det även finns en hel massa andra byggnader, som också stå kvar, fastän de äro inhöljda i rök. Både till höger och till vänster står det kvar, efter vad undertecknad kan se, fullt oskadda byggnader, som mycket väl kunna tänkas vara "tegelhus" och som undgått att träffas.

Dessa skräckbilder kompletteras här med några bilder ur Luftskyddsinspektionens Bildkompendium, som utkom våren 1943.

Fig. 3. Tegelbyggnad med träbjälklag träffad av tyngre minbomb (troligen 300 kg). Observera att en del av byggnaden står kvar och att denna skurits av vertikalt. Dålig sidostabilitet. (Paris). Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

Anmärkningen "dålig sidostabilitet" är ej att förvåna sig över. Utomlands är det ytterst vanligt med träbjälklag. Man kan nästan påstå att betongbjälklagen äro sällsynta. Att få sidostabilitet i en byggnad med träbjälklag är nog ganska svårt, i all synnerhet om bjälkarna ej äro ordentligt förankrade i murverket. Till brandfaran vid träbjälklag återkommer jag senare.

Fig. 4. Tegelbyggnad med betongbjälklag träffad av 100 kg:s minbomb. Ena ytterväggen har tryckts ut och bjälklagen störtat in. (Spanien). (Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

Det skulle vara intressant att närmare veta konstruktionssätt, såsom vägg-tjocklek, bärande mellanväggar m. m. Ännu intressantare skulle det vara att veta om det verkligen kunnat fastställas, att det var en 100 kg. minbomb, och hur resultatet varit om huset varit av betong. Detta har delvis försökt att visas i fig. 5 och 6, där det anges att inre stommen är av betong. För jämförelse skall visas i fig. 7 en tegelbyggnad med inre bärande väggar av tegel och, efter vad som kan synas, betongbjälklag. Fotot har erhållits från Finland och är taget antingen i Åbo eller Helsingfors. Någon uppskattning av bombvikten har ej bifogats, men torde kunna bedömas vara lika som den i fig. 5 och 6. Vid jämförelse av dessa tre foton (fig. 5, 6 och 7) kan man ej finna, att det finnes några som helst förut-

Fig. 5. Tegelbyggnad med inre stomme av betong träffad av 100 kg:s minbomb. En del av fasaden här tryckts ut och bjälklagen störtat in. Då bilden togs ha dessa röjts bort. Öväntat liten skadegörelse. (Helsingfors). (Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

Fig. 7. Tegelbyggnad, den inre stommen är av tegel, och efter vad som kan synas bjälklagen av betong. Hur stor bomben varit kan ej anges, men torde väl röra sig om 100 kg:s minbomb om man jämför skadegörelsen med fig. 5 och 6. Observera lampan, som hänger kvar i taket. (Finland). (Obekant fotograf.)

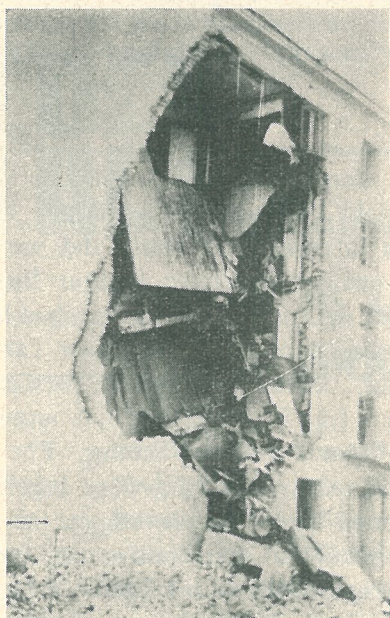

Fig. 6. Tegelbyggnad med inre stomme av betong träffad av 100 kg:s minbomb. En del av fasaden och brandmuren har tryckts ut och bjälklagen störtat in. Öväntad liten skadegörelse. (Åbo). (Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

sättningar för att tegelhuset skulle förbjudas. Det kan lika gärna vara en 50 kg:s bomb, som träffat husen i fig. 5 och 6 med bärande inre stomme av betong, som en 150 kg:s bomb i det rena tegelhuset enligt fig. 7, eller tvärtom. Infallsvinkel, bombhöjd m. m. spela även in, varför man bör akta sig för att draga slutsatser av enstaka fotografiexempel.

I figurerna 8 och 9 visas skeletthus. Försiktigtvis har ej den exakta bombvikten angivits, och torde detta ej heller vara möjligt, varför jämförelser mellan det ena eller andra byggnads materialet är omöjligt att utföra.

SLOTTSMÖLLANS

handslagna fasadtegel

är sedan århundraden känt för sin
höga kvalité och vackra mörkröda färg.

Wallbergs Fabriks Aktiebolag

Tel. växel 3700

Halmstad

Tel. växel 3700

TEGELBYGGNADER

*äro kvalitetshus och ha
bestående värde*

Murtegel, med volymvikt av 1,4–
1,6–1,8

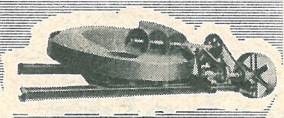
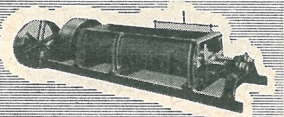
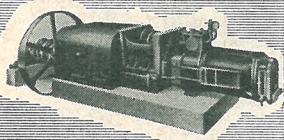
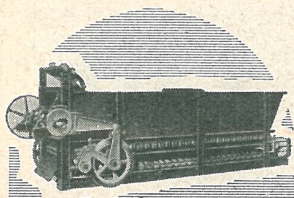
Fasadtegel, gult och rött

Månghåltegel, 78- och 105-håls

Bjälklagshåltegel

GÖTEBORGS TEGELAKTIEBOLAG

MAGASINSGATAN 3. TEL. 13 13 68, 13 13 48

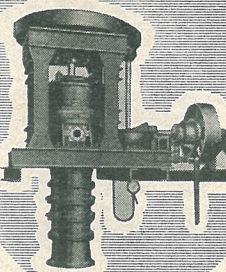
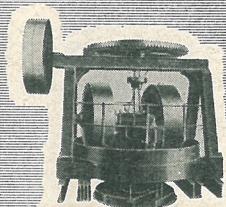
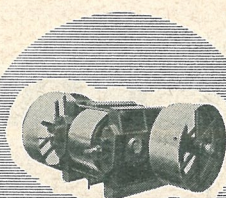

RAUPACH TEGELBRUKS- MASKINER

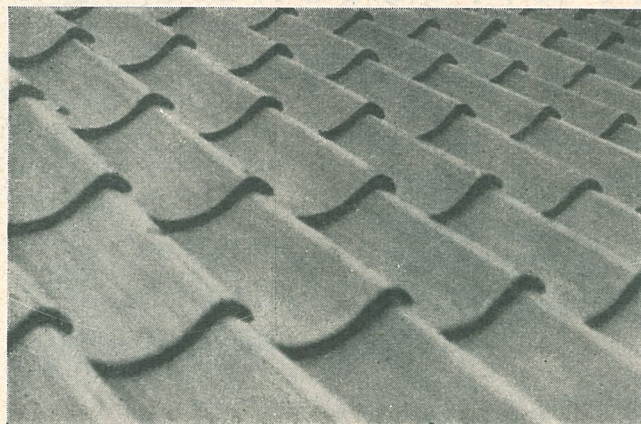
Vi leverera alla maskiner och
tillbehör för tillverkning av

Murtegel - Taktegel - Lerrör
Chamotte-tegel - Stengods
Silikattegel m. m.

RICHARD RAUPACH
Maschinenfabrik Görlitz
G. m. b. H.
Görlitz 45 (Deutschland)

1-kup. ANTIKFORMAT TAKTEGEL

SALA Tegelbruks A.-B.

Tel. (Växel) 12 & 718

SALA

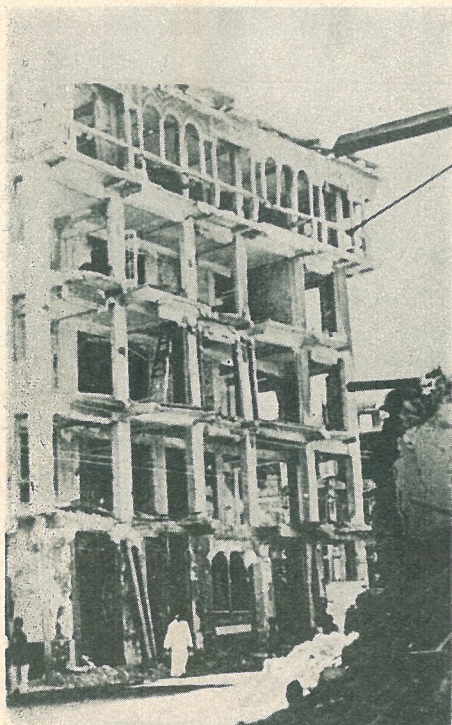

Fig. 8. Byggnad med bärande stomme av betong skadad av medeltung bomb. Den bärande stommen i huvudsak oskadad. Alla lättväggar och balkonger ha rivits bort. (Alexandria.)

Fig. 9. Byggnad med bärande stomme av järnbalkar träffad av en medeltung minbomb. Genomslaget i mittersta takfönstret. En del av fasaden har störtat in, men bjälklagen äro i huvudsak hela. Beklädnadsstenen på fasaden har i stor utsträckning raserats. (London). (Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

Bilder av skadegörelser på rena betonghus finnas ej i kompendiet.

Jag har dock av en vederhäftig byggnadstekniker, som varit på besök i Finland tidigare, hört talas om ett betonggarage i Åbo, där betongpelarna voro avslagna vid golven, så att endast armeringsjärnen buro upp belastningarna. Hela huset var snett och skevt och fullständigt omöjligt att reparera. Tyvärr tog tullen ett fotografi taget från denna byggnad.

Till slut visas här några bilder över skador förorsakade av splitter.

Av fotografierna 10—13 borde man nästan kunna dra den slutsatsen, att betong ej är så särdeles motståndskraftig.

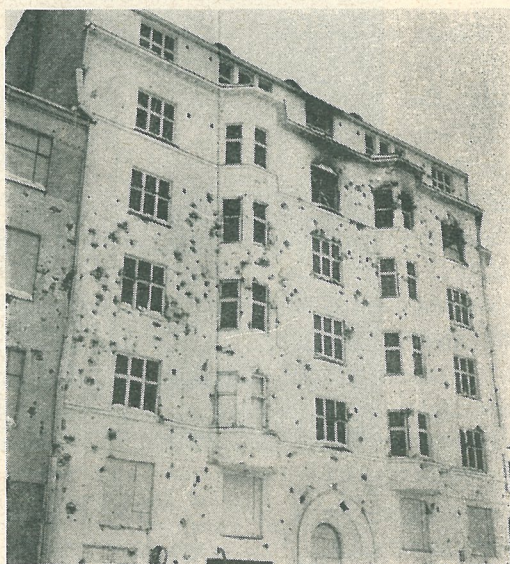

Fig. 10. Splitterverkan från 100 kg:s sprängbomb. Detonationen skedde c:a 20 m från huset och hade starkt uppåtriktad verkan. Invändiga väggar av plattor i huset störtade in eller sprucko. Förmodligen till följd av markskakningar. (Helsingfors). (Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

Fig. 11. Samma hus som i fig. 10. Bomben träffade enligt upplysningar vid x. (Fotot erhållet från Finland.)

Fig. 12. Samma hus som i fig. 10 och 11. Enligt uppgift var splitterverkan på granitgrunden lika stor som på tegelväggen. Detta har troligen sin förklaring i den låga elasticitetsmodulen, som tegel har. (Fotot erhållet från Finland.)

En annan viktig faktor ur luftskyddssynpunkt torde vara elasticiteten hos ett hus. Det lär ha gjorts jämförande vibrationsförsök med betong- och tegelväggar, varvid man gjutit resp. murat upp en väggstump på lera och sedan

gjort sprängningsförsök på visst avstånd från väggarna. Vibrationen i marken har därvid raserat tegelväggen under det att betongväggen bestått provet. Troligtvis anses väl därmed bevisat att betong är fördelaktigare än

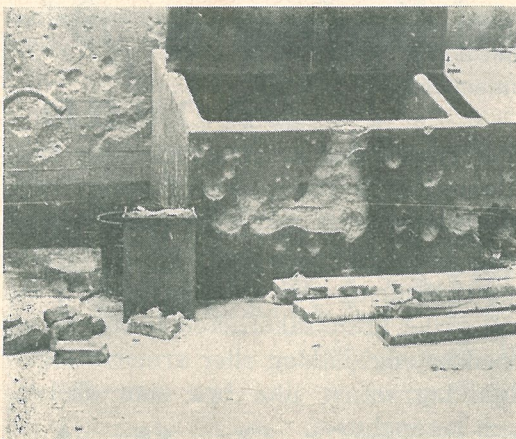

Fig. 13. Splitterskador från 50 kg:s sprängbomb. Nedslag på ungefär 15 m avstånd. Tydlig horisontalverkan. 8 cm tjock glest armerad betongvägg genom stagen. (Helsingfors). Luftskyddsinspektionens bildkompendium.)

tegel. Var och en måste dock förstå, att en tegelmur utan någon som helst avstyvning ej har någon större stabilitet, i all synnerhet om den är murad i kalkbruk. Åtskilliga exempel från bland annat Finland med kvarstående skorstensmurar, kanske de flesta ej bombade utan rester från nedbrunna hus, men dock åtskilliga med granathål i, bevisar att tegel ej är så dåligt ur vibrationssynpunkt. Bland annat har jag hört talas om en stor fabriksskorsten, där toppen var avskjuten och genomskjuten, men skorstenen stod dock kvar. Snarare finnes det förutsättningar för att betongbyggnader ovan mark kunna vibrera sönder. Ett betonghus torde ofta vara som en resonanslåda, där det finns risk för egna svängningar, som kan förstöra delar av stommen. Tegelhuset däremot är stumt och oelastiskt, varför vibrationspåverkningar ej fortplanta sig. Står tegelhuset emot första stöten, så lär det klara sig. I alla händelser finns det inga uppgifter från utlandet, som säger, att tegelhuset skall vara särskilt dåligt att stå emot detonationsvågor eller vibrationer. I stället

kan här framhållas, att i typiska jordbävningsområden, såsom på västkusten, i U. S.A., i Japan, i Nya Zeeland och Indien har det visat sig att armerat tegelmurverk är det lämpligaste byggnadsmaterialet för hus och bäst stoppat mot jordbävningkatastrofer. Efter den stora jordbävningen vid Long Beach på U.S.A:s västkust år 1933 utvecklades det armerade tegelbyggandet oerhört. Det är "förvånansvärt", att ej de amerikanska myndigheterna förbjödo tegelhuset till förmån för betongen, i all synnerhet som betong- och skelettbyggnadsverksamheten torde vara synnerligen väl utvecklad i Amerika. Enligt professor Granholms bok om Armerade Tegelkonstruktioner, Chalmers Tekniska Högskolas Handlingar nr 16 1943, förordas till och med byggandet av armerade tegelhus i byggnadsstadgar.

Det är säkerligen möjligt att rasmassorna efter tegelhus bli stora. Därför är det nödvändigt att tillse att skyddsrumstaken kunna bära dessa massor, samt att källarmursgenombrott och reservutgångar finnas, så att folk kan komma ut ur skyddsrummen. En fördel med tegelmassorna är emellertid, att *kvinnor och barn* kunna hjälpa till med röjningen för att få ut människorna ur instängda skyddsrum och att få trafiklederna framkomliga. Tegelmassorna torde dessutom lämpa sig bättre än betongflaken som fyllningsmassor i bombkratrar i gatorna. Ett bombat och raserat betonghus torde ur bostadssynpunkt vara obebodigt. Faller betonghuset helt eller delvis ut på en gata och stänger trafiken, torde det behövas vecor att få bort det, och erfordras svåranskaffbara arbetsmaskiner och *manlig* arbetskraft för att kunna få i sönder rasmassorna. Fördelarna av att kunna nödtorftigt rensa upp för trafiken till nästa bombrader torde var och en förstå, som läst skildringarna från Berlin. Någon manlig arbetskraft i större ut-

sträckning torde ej stå att erhålla, den går åt för eldsläckningsarbeten.

Teglet från ett raserat hus kan användas för återuppbyggnaden av bombade och brända hus. Ett skadat och raserat betonghus däremot, torde vara till stort men för återuppbyggnadsarbetet. Att reparera betonghuset torde vara omöjligt, ty pelare och dylikt, som äro avslagna, sättningar m. m. torde ej gå att justera. Har dessutom branden härjat, är antagligen av de oerhörda tempera-

turer, som uppstå vid jätteeldsvådorna, betongen fullständigt förstörd, varför huset måste sprängas bort.

Det torde också av erfarenheterna från Hamburg, Berlin m. fl. platser, vara konstaterat, att *det ej är bombskadorna*, som åstadkommer de farligaste verkningarna, *det är bränderna*. Då det gäller brandsäkerheten är tegelhuset med betongbjälklag eller armerat tegelbjälklag minst lika bra som skelett- och betonghuset.

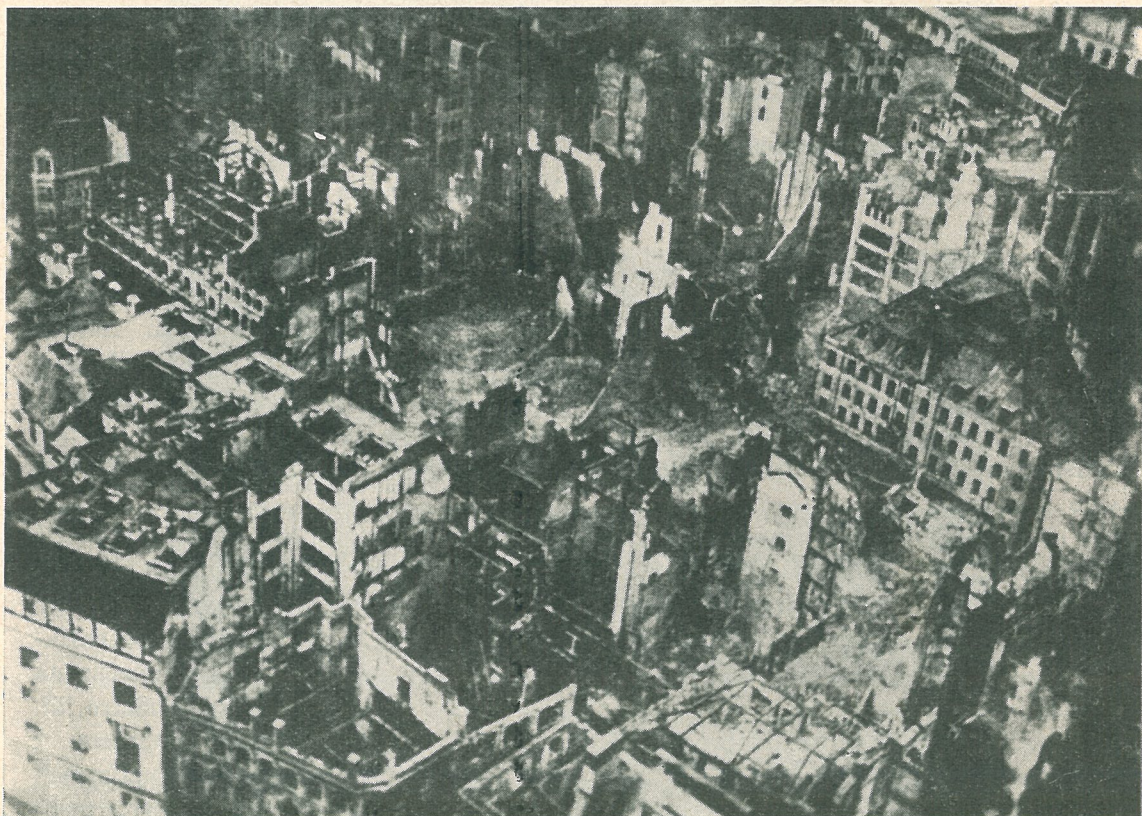

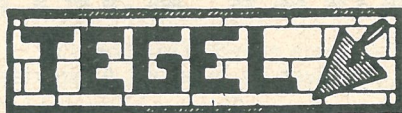
Fig. 14. Utbrända stenhus med bjälklag och tak av trä inom tät bebyggelse. (London.) (Luftskyddsinspektionens bildkompendium).

Man får väl förmoda, att det även hamnat en och annan spräng- eller minbomb i dessa kvarter. Är så fallet, synes ej vibrationerna ha haft någon större menlig inverkan på tegelväggarna, som stå ganska rätt upp och ner. Man kan givetvis invända, att dessa väggar äro livsfarliga, och detta är

självfallet. Bilden skulle emellertid ej ha varit så skrämmande, om det ej varit träbjälklag. Att tegelhusbyggandet i viss mån förklenats genom dessa skrämmande bilder från utländska städer med träbjälklag är ofrånkomligt. Att emellertid därifrån taga steget att förbjuda

TEGEL

Ni som skall bygga för framtiden
använd

och anlita

TEGELKONTORET I BORÅS

Tel. Växel 17170

A.-B. Förenade Tegelbruken

LINKÖPING — TELEFON 201

rekommenderar sina tillverkningar av
3" x 5" x 10" lättmurtegel 1,6 ■
3" x 5" x 10" högporöst murtegel 1,2
och mellanväggsplattor

BEGÄR VÅRA BROSCHYRER ∴ INFORDRA PRISUPPGIFTER

INREGISTRERAT VARUMÄRKE

HEBY
TEGELVERK

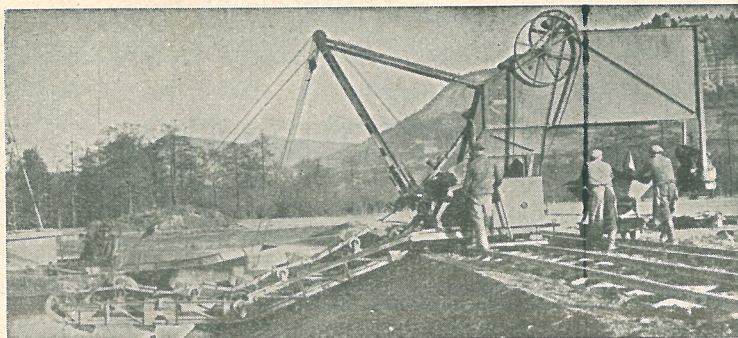
Specialité:

TAKTEGEL

Årstillverkning 10.500.000 st.

HEBY TEGELVERK
SKÖLDBERG & Co.
KOMMANDITBOLAG

Telefon: Namnanrop Heby Tegelverk

CARL STRÖM A.-B. Stockholm C.

Tel. Växel 235400

Grävmaskiner

Djup- och Höjdgrävare
för Tegelbruk

Räls

Tippvagnar

Diesel-lok

All övrig

järnvägsmateriel

Nu har utkommit verket

GUNNAR ASPLUND ARKITEKT

utgivet av Svenska Arkitekters Riksförbund under redaktion av arkitekterna Gustav Holmdahl, Sven Ivar Lind och Kjell Ödeen. I ritningar, studieskisser och fotografier visas ett stort antal av Asplunds arbeten, såväl utförda som endast projekterade. Arkitekt Hakon Ahlberg behandlar i en essay Asplunds gärning, hans utveckling och personlighet.

Arbetet omfattar 240 sidor, varav c:a 175 sidor bilder. Flera skisser och akvareller äro reproducerade i förnämligt färgtryck. Boken är tryckt i offset på träfritt papper i en upplaga begränsad till 1.000 nummerade exemplar och kostar: i helt skinnband av naturfärgad kalv Kr. 145: —, i halvfranskt band med rygg och hörn av fårskinnspergament Kr. 95: — och i häftat utförande med elegant skyddskapsel Kr. 85: —. Rekvideras från

AB TIDSKRIFTEN BYGGMÄSTAREN
FÖRLAGSAVDELNINGEN
KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM

Se omnämmande å sid. 156.

SENNANS FASADTEGEL

maskinformat och handslaget, i vacker, röd färgton är vida känt för sin höga kvalitet.

SENNANS TEGELBRUK

TEL. 16

SENNAN

ÄGARE:

A.-B. P. OLSSON & C:o

HÄLSINGBORG

TEL. 13536, 15600, 12259

Infordra offert!

Vid behov

av

trycksaker

vänd Eder till

SÖDERMANS

BOKTR. A.-B.

Luntmakaregatan 14 - Stockholm

Telefon 114189

tegelhuset till förmån för betong- eller skeletthuset torde vara väl långt.

Tyskarna, som det senaste året haft stora erfarenheter av bombkrigets fador, ha ej i sina byggnadsföreskrifter funnit anledning förbjuda tegelhuset och förorda betonghuset. Överhuvud taget bryr sig ej tyskarna om att direkt tänka på bombverkan, utan ägnar sig så gott som helt och hållet åt brandfaran och skyddet häremot. Den senaste förordningen är av den 20 augusti 1943, således av ganska färskt datum, och gäller nybyggnadsverksamheten. Förordningen publiceras här delvis.

”Riksbetsministerns förordning av den 20 augusti 1943.

På grund av lagen av den 3 juli 1934 beträffande provisoriska åtgärder för ordnandet av tyska nybyggnadsverksamheten (Författningssamling I, sid. 568) förordnas:

§ 1. *Minskning av brand- och instörtningfaran.* 1) Byggnader skola, i den mån det är möjligt med hänsyn till det ändamål, för vilket de äro avsedda att användas, samt med hänsyn till byggnadsekonomien och byggnadsformen, framställas av icke brännbara byggnadsmaterial.

2) Det skall sörjas för tillräcklig vertikal och horisontell förstuvning av byggnaderna.

§ 2. *Massiva innantak.* 1) I byggnader med ytterväggar av icke brännbara byggnadsmaterial skola innantaken över källarvåningen och över varje fullt utbyggt våningsplan framställas av icke brännbara byggnadsmaterial (massiva innantak)

- a) vid tre eller flera fullt utbyggda våningsplan,
- b) vid två fullt utbyggda våningsplan och en markyta för byggnaden av mer än 500 kvm.

De massiva innantaken över den översta

fullt utbyggda våningen måste vara eldbeständiga och i möjligaste mån ogenomträngliga för vatten.

2) Källarvåningens massiva innantak måste icke endast över luftskyddsrummet, utan även över utrymningsvägarna från luftskyddsrummet förutom den egna tyngden och förutom den av byggnadens användningsändamål bestämda trafiktyngden även kunna upptaga den vid en instörtning av byggnaden verkande anslagstyngden och byggnadsspillrornas vilobelastning.”

Pkt 3—5 handlar om driftsbyggnader för jordbruksnäringen.

§ 3. *Kantbalkar.* I förbindelse med de enligt § 2 mom. 1 nödvändiga massiva innantaken skola i alla härför lämpliga väggar anordnas motståndskraftiga balkar (kantbalkar). De skola vid skärningspunkterna förbindas med varandra på sådant sätt, att de motstå drag-, tryck- och böjningspåkänningar, och så förbindas med innantaken, att det bildas rutor.

§ 4. *Massiva trappor.* I byggnader, som falla under § 2 mom. 1, skola de erforderliga våningstrapporna i källaren och i de icke brännbara byggnaderypernamfwa fo fullt utbyggda våningsplanen utföras av icke brännbara byggnadsmaterial (massiva trappor). De massiva trapporna måste åtminstone vara eldhämmande.

§ 5. *Trapphus, hisschakt och dylikt.* I byggnader, som falla under § 2 mom. 1, skola trapphus, hisschakt och alla andra rum, såvida de nedifrån nå in i vindsvåningen eller i den öppna vinden, omgivas med eldbeständiga väggar och inklusive deras yttertakslutningar förses med eldbeständiga innantak. Öppningar mellan dessa rum och den öppna vinden skola förses med eldbeständiga tillstängningsanordningar.

§ 6. *Brandväggar och skiljeväggar.* 1) I byggnader med mer än 40 m längd skola

på avstånd av högst 30 m brandväggar (brandmurar) uppföras. Större avstånd kunna tillåtas, om byggnadens användningsändamål påfordrar det. Dock skola i byggnader, vilkas vind genom ett våningsinnantak är skild från de underliggande rummen, åtminstone i vindsvåningen på ett avstånd av högst 30 m uppföras minst 1 stens tjocka, eldbeständiga skiljeväggar, som skola föras omedelbart till under yttertaksbeklädnaden.

Pkt 2—4 handlar om driftsbyggnader för jordbruksnäringen.

§ 7 och 8 handlar huvudsakligast om utbyggnad av vindsvåningar för hindrande av bostadsnöden för utbombade.

§ 9. *De i redan befintliga byggnader förekommande vindshålrummens tillgänglighet.* I byggnader, som falla under § 2 mom. 1, måste med spetsigt tak försedda vindspartier, svicklar och liknande vindsdelar även i redan utbyggda vindsvåningar göras tillgängliga från byggnadens inre.

§ 10. *Vattentappningsställen.* Om i tre eller flera våningar uppförda byggnader eller tvåvåningsbyggnader med utbyggd vindsvåning erhålla en tryckvattenledning, skall i varje trapphus strax före ingången till vindsvåningen anordnas ett vattentappningsställe med slanganslutning och avlopp.

§ 11. *Tillämpning.* 1) Denna förordning gäller icke för provisorisk istandsättning av skadade byggnader, ej heller för byggnadsverk, som uppföras på provisoriskt, under pågående krig tillämpat byggnadssätt.

2) Längre gående föreskrifter, fränsett de i § 7 angivna fallen, beröras icke.

3) De för tillämpning och komplettering av denna förordning erforderliga rättsbestämmelser och administrativa föreskrifter utfär-

das av riksarbetsministern. Denna bestämmer i samråd med riksbostadskommissarien den tidpunkt, då § 7 träder ur kraft.

§ 12. *Ikraftträdande.* Denna förordning träder i kraft på sjunde dagen efter dess kungörande.

Riksarbetsministern."

Av ovanstående framgår att förordningen i huvudsak tar sikte på brandsäkerheten. Givetvis bortses ej från stabiliteten hos husen. Förordningen härom är i huvudsak vad som redan stadgas i våra byggnadsförordningar. Intressant är att se vilken vikt som lägges vid brandsäkra trappor och hisschakt, brandmurar och vattentappningsställen i husen. Med kännedom om tyskarnas noggrannhet och saklighet är det inget tvivel om att de förbjudit tegelhusen och förordat betonghusen, om de med sin erfarenhet från bombkrigets verkningar funnit anledning därtill. Att vi här i Sverige skulle ha kunnat skaffa oss större erfarenhet i dessa problem är väl knappast troligt, och böra vi då även gå sakteliga fram i propagandan för det ena eller andra materialet. Framför allt böra myndigheterna ej föra propaganda för det ena eller det andra materialet förrän full visshet i sakförhållandena föreligger.

Jag tror, att man kan påstå, att den första fråga man bör inrikta sig på är brandfrågan. Rena bombfrågan, och det är även fråga om ej även gasfrågan får komma i andra hand. Tyskarna gå till och med så långt, att de föreskriva brandskyddsåtgärder för lantmannabyggnader. I de här ovan överhoppade punkterna i §§ 2 och 6 talas det bland annat om att taken över ladugårdar och stall skola förses med lerputs (halmblandad lera) av minst 8 cm tjocklek eller minst 3 cm tjockt golv av cement eller gips på 5 cm sandbädd. Likaså finnas föreskrifter om brand-

TEGEL

1943

Organ för Sveriges Tegelindustriförening

REDAKTIONSKOMMITTÉ: BRUKSÄGARE GUNNAR WULF,
MAJOR CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR: CIVILINGENJÖR NILS KNUTSSON BLOMQUIST

SAKREGISTER	SID.	FÖRFATTARE
Byggnadsverksamheten under år 1942 ...	128	Ur Byggnadsvärlden
Gunnar Asplund, Arkitekt. Notis	154	— — —
Hur stort kan bostadsbyggandet beräknas bli 1943—1944?	62	Amanuens G. Ekdahl
Meddelande från Svensk Byggtjänst	153	— — —
"Monteringsfärdiga stenhüs"	83	Ur Murarnas Fackblad nr 6
1942 års normalbestämmelser för leverans och provning av murtegel jämte anvis- ningar rörande tillåtna tryckpåkänning- ar för murverk av tegel och tegelmur- verks värmeisoleringsförmåga	25	— — —
Nordens äldsta tegelbyggnad kan i år fira 750-årsjubileum	20	G. Johnsson
Tegelbeslaget hävt i Södra Sverige	20	Nils Knutsson Blomquist
Tegelbeslaget torde snart kunna hävas	1	Nils Knutsson Blomquist
Tegelhus contra betonghus ur luftskydds- synpunkt	133	Nils Knutsson Blomquist
Tegelransoneringen upphävd	61	John Baunge
Sammanställning och bearbetning av ut- förda provningar av M.T.-tegelbjälklag	85	Civiling. Herbert Lindqvist
Vilka konsekvenser kunna de ökade kraven på värmeisolering beräknas få på ytter- väggarnas utformande	68	Civiling. Evert Strokirk
Värmeisolering av bostadshus	113	Civiling. Märten Blomqvist

väggar m. m. När man läser detta, förvånar man sig över, att det fortfarande får byggas trähus av ej enbart små dimensioner, utan stora hyresfastigheter i visserligen bara 2 våningars höjd, uti stadssamhällen med riksviktiga industrier. Även träbjälklag får förekomma i viss utsträckning. Vi med vår erfarenhet från stadsbränder borde väl i första hand se till att detta byggnadssätt stoppas.

Med ovanstående har jag utan några som helst forskningar eller ingående studier sökt få fram litet andra synpunkter än vad som ständigt kommer till uttryck i diskussionen angående tegelhus eller betonghus. Jag tror, att hellre än att slösa våra krafter på dividerande om det ena eller andra bygg-

nadsmaterialet stoppar mer eller mindre vid "Hamburgisering" av stadssamhällen, bör vi inrikta oss på att skapa eldsäkra byggnader, att se till att folk kan komma ur skyddsrummen, att det finns eldsläckningsmaterial och dylikt, ty ingen människa tror väl att militärbyggnaderna skulle stå kvar även om de voro av betong ifall verkligen fienden önskar få bort dem. Jag tror knappast, att han behöver offra fler bomber om det är betonghus i stället för tegelhus. I alla händelser torde husen bli oanvändbara, antingen de äro av tegel eller betong, och framför allt kommer det ej att finnas några användbara saker kvar inom dem, ty sprängbomben faller ej ensam, utan mångfalder brandbomber följa med.

Nils Knutsson-Blomquist.

MEDDELANDE FRÅN SVENSK BYGGTJÄNST

Byggtjänst har nyligen erhållit ett anslag från Statens Kommitté för Byggnadsforskning för bearbetning och fullständigande av det centralregister över byggnadsmaterial, som ligger till grund för Byggtjänsts informationstjänst. I samband med detta arbete har i dagarna en cirkulärskrivelse utgått till ett 1000-tal producenter av byggnadsmaterial med uppmaning att till Byggtjänst insända fullständiga uppgifter om de tillverkade produkterna.

Ytterligare skrivelser kommer att ut-sändas med ledning av annonser i fackpressen. Det är emellertid omöjligt att på detta sätt nå alla dem, som producera byggnadsmaterial. Byggtjänst vill därför med denna notis uppmana alla de tillverkare av byggnadsmaterial, som

icke nåtts av cirkulärskrivelsen, att insända uppgifter om sina produkter. Detta gäller även importörer, till vilka Byggtjänst ännu icke vänt sig skriftligen.

Om följande uppgifter insändas till *Svensk Byggtjänst, Kungsgatan 32, Stockholm*, kommer de under hand att kostnadsfritt införas i centralregistret.

1. Förteckning över de byggnadsmaterial, som tillverkas resp. importeras av vederbörande företag. Med byggnadsmaterial förstås här alla maskiner, redskap, material, varor, fasta inredningar och inredningsdetaljer, som kunna komma till användning vid byggnadsföretag.

2. Daterade prisuppgifter — om möjligt — på dessa byggnadsmaterial.
3. Förteckning över återförsäljare.
4. Uppgifter om materialens tekniska egenskaper m. m. — så vitt möjligt verifierade genom officiella provningsintyg o. d.
5. Så detaljerade uppgifter som möjligt rörande de olika varornas sam-

mansättning, där av varunamn icke direkt framgår vad dessa bestå av.

Varuförteckning, broschyrer och kataloger önskas i *tre ex.* Då registret kostnadsfritt står till förfogande för alla och i ökad omfattning konsulteras av fackmän och allmänhet bör det ligga i firmornas eget intresse att underrätta Byggtjänst om de förändringar, som kunna inträffa i deras produktion resp. import av byggnadsmaterial, så att aktuella uppgifter kunna lämnas.

GUNNAR ASPLUND ARKITEKT

1885—1940. Ritningar, skisser och fotografier, utgivna av Svenska Arkitekters Riksförbund under redaktion av Gustaf Holmdahl, Sven Ivar Lind, Kjell Ödeen. Med en essay av Hakon Ahlberg. Tidskr. Byggmästarens förlag, 1 000 numrerade exemplar. Pris häftad 85 kr., pergamentband 95 kr.

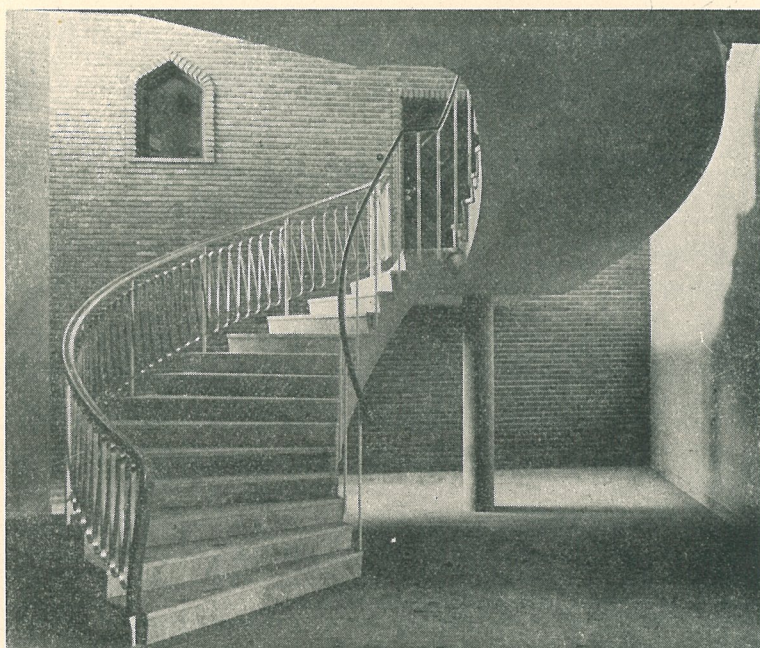
Detta vackra och märkliga bokverk torde förtjäna uppmärksamhet hos alla för byggnadskonsten intresserade. För att ge tidskriftens läsare en uppfattning om dess betydelse och värde återge vi här några korta utdrag ur ett par av de recensioner, som ägnats boken av de större dagstidningarna.

Gustaf Näsström i Stockholms-Tidningen skriver bl. a.: Hakon Ahlberg låter sig inte förledas till penegyriska överord. Han går hellre ett steg för långt i barskt uppriktig kritik. Det har gjort att hans porträtt av Asplund icke blivit något officiellt äreminne utan en sanningssökande kamratbild, utförd med känslig psykologisk inlevelse, balans i värderingen och en stilkonst, som ofta slår sönder alla nötta klyschor och skapar nya, friska bilder. — — — Ahlberg

betonar starkt, vilken roll Gunnar Asplund spelade som den andlige ledaren inom sin arkitektgeneration. "Han var, under den större delen av sin verksamhet, den källa, ur vilken hans jämnåriga och de som följde efter öste friskt vatten och släckte sin törst. Under två decennier gick han i spetsen för arkitekturens utveckling i Sverige, ja, man kanske förs säga i Norden. Men han gick före och blev till sist ensam. Då hade han nått till en förfinad och förädlad byggnadskonst, som Sverige icke sett motstycke till sedan den stora gustavianska tiden. Nu när Asplund är borta, märks nivelleringen; det syns klart att han var huvudet högre än andra."

Sydsvenska Dagbladet Snällposten skriver bl. a.: Man kan i första hand kalla den en bilderbok av sällsynt ypperligt slag, i sin art den förnämsta som utkommit i vårt land. — — — Hur betydande han var också i sin mångsidighet framstår klarare än tillförne i Ahlbergs briljanta framställning av hans mindre verk, sådana som gravkapell, fätöljer, dopskålar, inredningsdetaljer. Ur dem alla talar en levande skönhetslängtan hos en konstnär, vars monumentala betydelse i denna bok fått ett värdigt monument.

MÄLARDALENS FASADTEGEL

*Gärdesgården, Stockholm.
Gult fasadtegel.*

C:a 25,000 kvm. av vårt fasadtegel har under år 1943 inmurats enbart som beklädnad av entréer, hallar, korridorer m. m. vid uppförande av sjukhus, skolor, militära byggnader o. dyl.

A.-B. MÄLARDALENS TEGELBRUK

Kungsgatan 39

STOCKHOLM

Telefon 23 33 65

HAR NI HAFT BESVÄR VID AVTAGNING AV EDRA VALSMANTLAR?

BESTÄLL DÅ VID NYBESTÄLLNING AV VALSMANTLAR SAM-
TIDIGT NYA VALSGAVLAR AV NEDANSTÅENDE KONSTRUK-
TION OCH BESVÄRLIGHETERNA ÄRO BORTA!

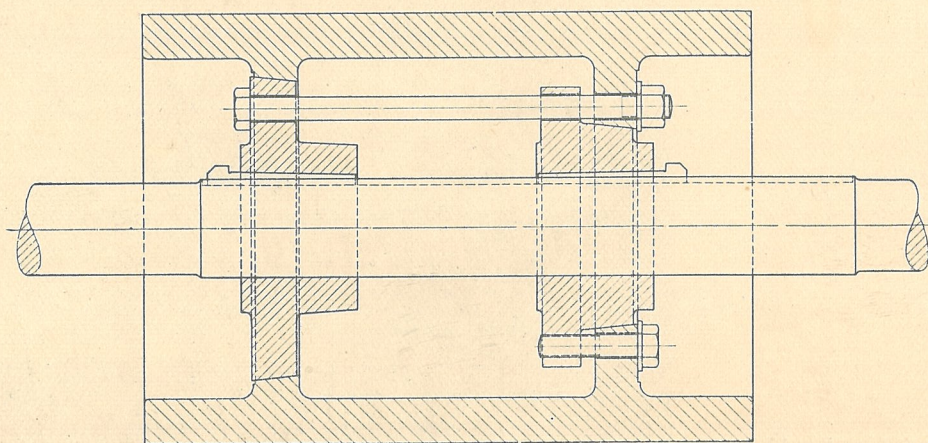

Fig. 1878. Svenskt patent nr 104678.

Vid avtagning av manteln behöver man endast skruva bort bultarna, och manteln kan därefter lätt stötas av, utan att gavlarna behöva borttagas från axeln.

Arbetet är en leksak jämfört med avtagningen av mantlar med gavlar av det hittills vanliga utförandet.

A.B. ÅBJÖRN ANDERSON
S V E D A L A

TEL. "GJUTERIET"